

УДК 658.1:075.8

Бондаренко С.А.

*кандидат економічних наук,
докторант, старший науковий співробітник
відділу економічного регулювання природокористування
Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
Національної академії наук України*

СУЧАСНА ПАРАДИГМА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Статтю присвячено основам формування нової парадигми інноваційного розвитку промислового підприємства. Проведено дослідження сучасних парадигм інноваційного розвитку, їх динаміки, теоретичних основ. Виділено в якості основного системний підхід щодо інноваційного розвитку підприємства. Вважається, що парадигма мережевої взаємодії в умовах відкритості систем повинна лежати в основі розробок теорії і тенденцій інноваційного розвитку в сучасних умовах.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, інноваційний процес, інноваційна діяльність, парадигма, принципи інноваційного розвитку, система, мережева взаємодія.

Бондаренко С.А. СОВРЕМЕННАЯ ПАРАДИГМА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена основам формирования новой парадигмы инновационного развития промышленного предприятия. Проведено исследование существующих парадигм инновационного развития, их динамики, теоретических основ. Выделено в качестве основного, системный подход к инновационному развитию предприятия. Считается, что парадигма сетевого взаимодействия в условиях открытости систем должна лежать в основе разработок теории и тенденций инновационного развития в современных условиях.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, инновационный процесс, инновационная деятельность, парадигма, принципы инновационного развития, система, сетевое взаимодействие.

Bondarenko S.A. MODERN PARADIGM OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

The article is devoted to the basics of forming a new paradigm of innovative development of industrial enterprises. A study of existing innovative development paradigms and their dynamics, theoretical foundations. Allocated as primary systemic approach to innovative development company. It is believed that the paradigm of networking in terms of transparency should be the basis of the theory and development trends of innovative development in modern conditions.

Keywords: innovation, innovative development, innovation process, innovation paradigm, principles of innovation, system, network interaction.

Постановка проблеми. В умовах конкурентного середовища особливої актуальності для промислового підприємства набуває інноваційний розвиток.

Нововведення на сьогодні вже не розглядаються як випадкові сплески в розміреному виробничому процесі. Визнано, що напрямком інновацій – єдиний можливий шлях, ключова парадигма економічного розвитку підприємства.

Умовою розробки фундаментальних положень сучасної парадигми інноваційного розвитку промислового підприємства є формування вихідних наукових положень методології. Важливим є формування нової парадигми інноваційного розвитку промислового підприємства, яка б дала можливість комплексно враховувати усі чинники і результати, пов'язані з інноваційними змінами середовища функціонування. Не дивлячись на високий інтерес до питань інноваційного розвитку промислового підприємства, недостатньо дослідженими є проблеми формування науково-обґрунтованих рекомендацій щодо механізмів організаційно-методичного та інформаційного забезпечення безперервного інноваційного розвитку промислового підприємства, засобів активізації інноваційної діяльності на принципах самонавчання, самоорганізації та саморозвитку.

Об'єктивна необхідність подальшого розвитку теоретичних та методичних засад формування механізму інноваційного розвитку підприємства визначає актуальність теми роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення робіт [1; 5; 7] показало, що більшість вчених, які вивчають проблеми інноваційного розвитку підприємств найчастіше, досліджує: а) фактори інноваційного розвитку, б) форми та організаційні схеми

виробничо-господарської інтеграції інноваційно-активних підприємств, в) способи акумулювання інноваційних ресурсів, г) формування пріоритетів інноваційного розвитку підприємства.

Дослідження питань інноваційного розвитку, ініційоване у працях австрійського економіста Й. Шумпетера, розвивається в роботах вітчизняних і зарубіжних економістів. Також серед вітчизняних і зарубіжних фахівців проблеми інноваційних підходів у розвитку економічних систем були пріоритетними у дослідженнях В. Александрової, І. Ансоффа, В. Гейця, С. Ілляшенко, К. Павлюк, П. Саблука, М. Савлука, Л. Федулової, М. Чумаченка, І. Кузовлева, Ю. Шенгера, Й. Шумпетера, С. Юрія, Ю. Яковця та інших.

Разом з тим сучасні науково-теоретичні уявлення не можуть повною мірою відповісти на такі ключові питання:

- основні принципи і методичні підходи до економічної інтерпретації процесу інноваційного розвитку;
- варіативність параметрів інноваційного розвитку підприємств;
- методичне забезпечення структури інноваційного балансу підприємства – кількісні відносини між основними типами інновацій та відповідних рішень і змін;
- прогнозування та система управління динамічними процесами, послідовність реалізації продуктивних, процесних, маркетингових, організаційних та екологічних інновацій в практиці господарської діяльності промислового підприємства.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яка полягає у формулюванні сучасної парадигми інновацій-

ного розвитку промислового підприємства, виділення новітніх цілей, які дещо випереджають рівень зрілості нинішніх економічних відносин та інститутів. Це, у свою чергу, вимагає пошуку нових підходів, методів, інструментів, що у контексті цього дослідження, об'єднуючи органічну єдність усіх сторін поняття «парадигма», дає сенс розглядати її і як процес, що формує прорив, і як стратегічне визначення конкретних шляхів і напрямів розвитку.

Вклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний тип розвитку (англ. innovation model of development) – характеризується перенесенням акценту на використання принципово нових прогресивних технологій, переходом до випуску високотехнологічної продукції, прогресивними організаційними і управлінськими рішеннями в інноваційній діяльності, що стосується як мікро-, так і макроекономічних процесів розвитку – створення технопарків, технополісів, проведення політики ресурсозбереження, інтелектуалізації всієї виробничої діяльності, софтизації та сервізації економіки.

Для обґрунтування розвитку підприємств вчені використовують закони організації, а сутність закону розвитку зводять до того, що кожна система прагне досягти найбільшого сумарного потенціалу при проходженні всіх етапів свого життєвого циклу [3; 7; 9]. Розумне поєднання векторів інноваційного розвитку зі складовими інноваційного потенціалу та інтелектуального капіталу підприємства забезпечить отримання доходу в процесі його економічного розвитку [2; 8].

Основною метою інноваційного розвитку підприємства є підвищення його конкурентоспроможності, що визначається такими факторами, як: управлінський ресурс, наявність визначеної стратегії, виробничий та інноваційний потенціал [6].

Основними принципами інноваційного розвитку підприємства є [2; 9]:

- пріоритетність цілей і завдань інноваційного розвитку;
- неперервність інноваційних процесів в усіх ланках виробництва і управління;
- перспективна направленість усіх робіт, пов'язаних з інноваціями;
- результативність і реальний відчутний ефект від впровадження інновацій в розробках, виробництві і управлінні;
- перехід від «реактивної» форми управління до управління на основі аналізу і прогнозів;
- усунення природного опору змінам;
- розподіл відповідальності, повноважень і «примушення» до прогресу (в інноваційній сфері), включаючи створення відповідних інститутів;
- реалізація наукового підходу до прийняття рішень по нововведенням;
- вивчення і впровадження досвіду передових вітчизняних і зарубіжних підприємств зазначеної галузі в області інноваційного розвитку;
- інформатизація на усіх рівнях функціонування інноваційної системи підприємства;
- врахування кінцевого попиту і формування потреб на результати інноваційної діяльності.

Отже, результатом інноваційного розвитку підприємства будуть постійні прогресивні зміни його якісного стану, а яким буде процес інноватизації – революційний або еволюційний – залежатиме від обраного інноваційного напрямку, дієздатної стратегії інноваційного розвитку та рівня співвідношення власних та залучених інтелектуальних ресурсів та людського інтелектуального капіталу підприємства [5; 9].

Доцільним буде привести авторську позицію стосовно трактування категорії. Отже, «інноваційний розвиток підприємства» – це безперервний процес якісних необоротних змін цільового характеру, пов'язаних з інноваціями, які впроваджуються відповідно до стратегії розвитку підприємства за рахунок ефективного використання усіх наявних, зокрема й інтелектуальних ресурсів, як власних, так і залучених, і характеризується прогресивною зміною якісного стану усіх сфер діяльності підприємства.

Теорію інноваційного розвитку нині не вивчають як самостійну, методологічно виділену з певним колом питань галузь знань. Вона формується як компілятивна полідисциплінарна система знань, що включає принципи, методи і підходи теорії інноваційного та інвестиційного менеджменту, теорії економічного розвитку, еволюційної економічної теорії, екофізики, концепції самоорганізації нелінійних систем. Основним предметом дослідження цієї галузі знань є питання сталого розвитку підприємств, орієнтованих на інновації як ключовий фактор конкурентоспроможності. Актуальною областю вивчення визначаються питання балансу інноваційних рішень (продуктових, процесних, маркетингових, організаційних), що забезпечують поступальну реалізацію інноваційного потенціалу підприємства через відповідні механізми управління.

Інновації на підприємстві – форма прояву науково-технічного прогресу на мікрорівні. На успіх реалізації інновацій на підприємстві впливає безліч факторів, серед яких вчені [2; 4; 5; 9] відзначають такі: науково-технічний потенціал, рівень інноваційної активності, виробничо-технічну базу, основні види ресурсів, особливо інтелектуальних ресурсів; великі інвестиції, відповідну систему управління. Правильне співвідношення і використання цих факторів, а також тісний взаємозв'язок через систему управління між інноваційною, виробничою та маркетинговою діяльністю промислового підприємства дає позитивний результат здійснення інноваційної стратегії.

За визначенням Ф. Янсена, «інновації – це комерціалізація чогось нового» [12]. Тому комерціалізація інновацій тісно пов'язана зі стадіями інноваційного процесу і має такі аспекти:

- технологічний (Т), коли в якості первинного інноваційного результату науково-практичної діяльності виступає новітня технологія;
- прикладний (А – applied – прикладний), коли в якості вторинного результату інноваційного процесу виступають нові прикладні технології у вигляді нових продуктів і послуг;
- ринковий, або маркетинговий, і логістичний (М), коли продукти і послуги доводять до споживача засобами маркетингових інновацій (ринкова сегментація, або групування споживачів, комплекс маркетингових підходів тощо). Далі в дію вступає інноваційна логістика (операції і схеми логістичних ланцюжків обслуговування споживачів). Таким чином, формується нова ринкова стратегія;
- організаційно-управлінський (О), коли в результаті нововведень в організаційному механізмі й системі управління з'являються нові організаційно-управлінські рішення та інновації [12].

Формування новітньої парадигми інноваційного розвитку промислового підприємства є важливим і актуальним на сучасному етапі розвитку господарських відносин. Перехід промислових підприємств на інноваційну концепцію розвитку вимагає чіткої формалізованості методів і алгоритмів планування

нововведень, що забезпечують ефективність інвестування в інноваційних практиках.

В економічній літературі другої половини ХХ ст. відбулася зміна парадигми інноваційного розвитку.

Так, лінійна парадигма набула широкого поширення в науковій літературі в 1950–70-і рр. у двох варіантах: 1) модель, в якій пріоритетом вважається пропозиція інновацій; 2) модель, в якій вирішальну роль відіграє попит на інновації. У першому випадку інноваційний розвиток спирається на розвиток науки, що здійснює пропозицію інновацій, тобто фундаментальна наука є базисом розвитку прикладної науки, на основі якої створюються інновації. У другому випадку вважається, що вихідний імпульс для інноваційного розвитку надходить з боку ділового сектора, а державна політика спрямована на комерціалізацію науково-технологічних послуг та підготовку спеціалістів з метою розвитку цього ринку, на субсидювання технологічних розробок у приватних фірмах. Однак практичний досвід вказує на те, що досягнення в науці і техніці не завжди забезпечують конкурентоспроможний рівень в інноваціях.

Нині обидва варіанти лінійної моделі інноваційного розвитку оцінюють як спрощені й недостатні.

Інноваційні процеси, поширення високотехнологічних виробництв стали неодмінним атрибутом стратегії сучасного економічного зростання. Вони безпосередньо пов'язані з динамікою інвестиційної та загальною економічною активністю.

В. Мединський [9] визначив інноваційний процес як процес послідовного перетворення ідеї в товар, що проходить етапи фундаментальних і прикладних досліджень, конструкторських розробок, маркетингу, виробництва і збуту.

Ефективні зв'язки між учасниками інноваційного процесу, що відбуваються як у дослідницькому, так і не у дослідницькому секторі, є ключовою умовою побудови відкритих інноваційних систем.

У зв'язку із доповненнями до розуміння природи інноваційного процесу, відбувся перехід від лінійної парадигми, заснованої на лінійній моделі інноваційного процесу, до системної парадигми, заснованої на інтерактивній моделі.

Інноваційна система – це деяка сукупність елементів, що відповідалі за виникнення і розповсюдження інновацій, їх комерціалізація. Ядром інноваційної системи є промислове підприємство цієї галузі, канали виробничо-технологічної кооперації між підприємствами, інституціональні умови функціонування такої галузі і її підприємств, грошово-кредитне забезпечення діяльності новаторів, споживачів нових продуктів, технологій, засобів виробництва.

Метою організації інноваційної системи виробництва є підвищення конкурентоспроможності та фінансово-економічної стабільності підприємства за рахунок випуску нової наукоємної продукції. В основі інноваційного розвитку лежить інноваційний капітал – інтелектуальна власність, яка виражає здатність промислового підприємства до оновлення, тобто захищена комерційним правом, а також інші нематеріальні активи та цінності [5]. Інтелектуальні ресурси підприємства включають інтелектуальний капітал, інтелектуальну працю та інтелектуальні продукти, які також можуть бути використані як засоби виробництва. Таким чином, інтелектуальні ресурси трансформуються у інтелектуальний капітал, який у свою чергу виступає інтелектуальним ресурсом для нового обороту капіталу. Інтелекту-

альні ресурси виступають основою для визначення інтелектуального потенціалу.

При цьому, до завдань організації інноваційної системи виробництва належать такі:

1) збереження і нарощування інноваційного потенціалу підприємства, який охоплює:

- кадровий склад спеціалістів;
- структурний склад (організацію управління підприємством);

– фондоозброєність підприємства, сюди належать також енергетичне забезпечення, наявність та ступінь зносу техніки;

- інформаційне забезпечення (архіви, науково-технічна інформація, бібліотека, бази даних, комп'ютерні мережі, програмне забезпечення, засоби зв'язку і комунікації);
- інтелектуальна власність (ліцензії, патенти, комплекти конструкторської і технічної документації, технологічні процеси, ноу-хау і т.д.);

2) вибір базової стратегії та розробка плану маркетингу. Виділяють 5 базових стратегій: зниження собівартості, диференціація продукції, сегментація ринку, впровадження нововведень, негайне реагування на потреби ринку. Найбільш доцільним вважається вибір між 2-ю і 3-ю стратегіями;

3) аналіз цільових напрямків розвитку нових технологій, що вимагають оснащення підприємства новим обладнанням;

4) розробка нової нормативно-документальної бази (стандарти, інструкції, накази, положення тощо);

5) розробка методики та розрахунок основних показників фінансово-економічної ефективності інвестиційної програми інноваційної системи виробництва.

У рамках системного підходу розроблялися парадигмальні основи. Одна з них – синергетична. Синергетична парадигма інноваційного процесу враховує багатоваріантність, альтернативність розвитку систем інноваційних утворень, неминучість проходження ними безлічі точок біфуркацій, що утворюють поле рівноймовірних станів [10; 11]. При цьому важливим є вірне визначення «об'єму» інноваційної діяльності. Необхідно враховувати один з важливих принципів, який визначено в економічній синергетиці, згідно з яким зміна параметрів управління призводить до змін стану системи і виникає вірогідність в деяких масштабах дезорганізувати систему. Тобто кожен з обраних напрямків інноваційної діяльності підприємства здатний привести до відповідного дисбалансу діяльності підприємства, що може знизити параметри фінансової стійкості та платоспроможності підприємства. Отже, в результаті інноваційної діяльності значно зростає ймовірність наростаючої дисфункції підприємства, яке є відкритою системою.

Особливу увагу поняттям «інноваційний процес» та «інноваційна система» приділяють в рамках функціональної парадигми. Сутність функціонального підходу до інноваційного процесу полягає в тому, що потреба в інновації розглядається як сукупність функцій, які потрібно виконати для задоволення потреби суспільства на певному етапі його розвитку. Послідовники функціонального підходу виділяють таких ключових учасників в інноваційному процесі: національна та міжнародна промисловість, споживачі, уряд та університети, державні дослідницькі організації. Проте складність використання функціонального підходу в тому, що практично не відпрацьовані механізми участі бізнес-сектору.

Для дослідження інноваційних процесів важливим є розуміння відкритості, як необхідної умови самоорганізації систем. НДДКР мають проводитися з урахуванням того, що вони є складовою частиною більш широких інноваційних процесів, що відповідає підходу «відкритих інновацій».

Термін «відкриті інновації» ввів у науковий обіг Г. Чесбро. Згідно з його концепцією, інновації на сьогодні набувають все більшої відкритості і доступності, і це веде до нових форм фінансування досліджень, до нових підходів щодо використання відкриттів і винаходів та новим способам захисту інформації.

Під відкритістю інновацій розуміють використання цільових потоків знань для прискорення внутрішніх інноваційних процесів, а також для розширення ринків, що дасть можливість більш ефективно використовувати інновації.

В основі сучасної парадигми інноваційного розвитку промислового підприємства покладено принцип мережевої співпраці, під яким розуміється ефективна організація взаємовідносин між науководослідними організаціями та іншими учасниками інноваційного процесу на всіх рівнях управління. Теоретичним базисом цієї парадигми можна вважати теорію трансакційних витрат, розроблену в рамках нової інституційної економіки О. Вільямсоном. Мережа розглядається як структура регулювання. До компонента інноваційного процесу додається одержання нових технічних рішень, причому важливими елементами стають оригінальність рішень та рівень трансакційних витрат. В основі створення мереж в рамках інноваційних процесів лежить максимізація взаємної вигоди усіх учасників, їх взаємодія також з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, оптимального комбінування і використання ресурсів, включаючи знання. Підприємницька мережева взаємодія дозволяє адаптувати внутрішню структуру і зовнішні взаємозв'язки до динамічних змін зовнішнього середовища підприємства. Саме парадигма мережевої взаємодії в умовах відкритості повинна лежати в основі розробок теорії і тенденцій інноваційного розвитку в сучасних умовах.

Висновки з проведеного дослідження. Парадигма інноваційного розвитку, її системність, що виражається у плануванні та організаційно-економічному забезпеченні інноваційного розвитку підприємства, розуміється як перманентний (постійний, неперервний) процес нововведень, заснований на збалансованому розподілі інвестицій між технологічними, маркетинговими та організаційними рішеннями,

дослідження яких дасть можливість виявити закономірності розвитку промислового підприємства.

Інноваційні процеси стають компонентом регулярної господарської діяльності підприємств, які вимагають чітких уявлень про методи організації, планування, управління і контролю. Спостерігається перехід від проектного підходу в організації нововведень до регулярного менеджменту інноваційної діяльності, перетворення її в системну компоненту операційної діяльності.

В умовах динамічного розвитку середовища функціонування підприємства спостерігається перехід від лінійної парадигми інноваційного розвитку до системної. Вважається, що створення мережевих систем формально незалежних суб'єктів інноваційного процесу лежить в основі сучасної парадигми інноваційного розвитку підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алешина И.В. Открытые инновации: кросс-культурные факторы в условиях глобализации / И.В. Алешина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2010/2650>.
2. Блауг М. Методология экономической науки, или как экономисты объясняют / М. Блауг ; пер. с англ. ; науч. ред и вступ. ст. В.С. Автономова. – М. : НП Вопросы экономики, 2004. – 416 с.
3. Дугин А.Г. Эволюция парадигмальных оснований науки / А.Г. Дугин. – М. : Арктогей-Центр, 2002. – 239 с.
4. Исакова Н.Б. Предприятия Украины: инновационная деятельность и сетевые взаимодействия / Н.Б. Исакова ; под ред. д.э.н., проф. В.П. Соловьева. – К. : Информ.-аналит. агентство, 2012. – 377 с.
5. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств : монографія / С.М. Ілляшенко, О.А. Біловодська. – Суми : Університетська книга, 2010. – 281 с.
6. Концепція розвитку інноваційної системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-p>.
7. Лепский В.Е. Субъектно-ориентированный подход к инновационному развитию – М. : Изд-во «Когито-Центр», 2009. – 208 с.
8. Манаков Л.Ф. Современная теория организации : учебное пособие / Л.Ф. Манаков, О.В. Бочарникова. – Новосибирск : НГАСУ, 2003. – 120 с.
9. Медынский В.Г. Инновационный менеджмент : учебник / В.Г. Медынский. – М. : ИНФРА-М, 2008. – С. 168–173.
10. Хакен Г. Синергетика. Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах / Г. Хакен. – М. : Мир, 1985. – 424 с.
11. Япрынцева Е.В. Синергетический подход как новая управленческая парадигма [Электронный ресурс] / Е.В. Япрынцева. – Режим доступа : <http://www.cs-alternativa.ru URL: text/2397/3>.
12. Янсен Ф. Эпоха инноваций / Ф. Янсен ; пер. с англ. – М. : Инфра – М, 2002. – 308 с.